

СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ СТАНУ МЕРЕЖІ ОБ'ЄКТІВ У РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ

Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус)

Реквізити навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	12 Інформаційні технології
Спеціальність	122 Комп'ютерні науки
Освітня програма	Цифрові технології в енергетиці
Статус дисципліни	Вибіркова
Форма навчання	Очна (денна)
Рік підготовки, семестр	1 курс 2 семестр
Обсяг дисципліни	4 кредитів (120 год, лекцій 36 год, лаб. 18 год., СРС 66 год)
Семестровий контроль/ контрольні заходи	Залік, МКР
Розклад занять	http://rozklad.kpi.ua/Schedules/ViewSchedule.aspx?g=ad79a257-71eb-4a1c-a981-0b2faf938796
Мова викладання	Українська
Інформація про керівника курсу / викладачів	Лектор: Д.т.н., П'яних Костянтин Євгенович, ryanykh67@gmail.com Лабораторні: Д.т.н., П'яних Костянтин Євгенович, ryanykh67@gmail.com
Розміщення курсу	Засоби Google Classroom, КАМПУС та E-mail.

Програма навчальної дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

Згідно робочого навчального плану дисципліна «Системи моніторингу стану мережі об'єктів у реальному часі» викладається студентам першого року підготовки другого (магістерського) рівня вищої освіти ступеня «магістр» спеціальності 122 «Комп'ютерні науки» освітньої програми «Цифрові технології в енергетиці» у другому навчальному семестрі. Знання та вміння, отримані студентами при вивченні дисципліни, можуть бути застосовані при вирішенні задач, пов'язаних з моделюванням та розробкою програмного забезпечення інформаційних систем для розподілених вбудованих систем реального часу та інтелектуальних систем управління технічними пристроями.

Метою навчальної дисципліни є формування у студентів компетентностей:

– здатність до проектування та розробки систем реального часу, індустріальних вбудованих систем реального часу в інфраструктурі підприємств.

Після засвоєння навчальної дисципліни студенти мають продемонструвати такі результати навчання:

– знання технологій розробки програмного забезпечення для розподілених вбудованих систем реального часу та інтелектуальних систем управління технічними пристроями.

– уміння розробляти індустріальні вбудовані системи реального часу управління технічними пристроями інфраструктури підприємств.

2. Пререквізити та постреквізити дисципліни (місце в структурно-логічній схемі навчання за відповідною освітньою програмою)

Пререквізити дисципліни. Знання та вміння, отримані на попередньому рівні освіти по спеціальності 122 «Комп'ютерні науки» при вивченні дисциплін математичної підготовки, комп'ютерної дискретної математики, програмування, алгоритмів та структур даних.

Постреквізити дисципліни. Отримані при вивченні дисципліни «Системи моніторингу стану мережі об'єктів у реальному часі» знання та вміння можуть бути використані при підготовці магістерської дисертації.

3. Зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Моніторинг – загальні положення, терміни і поняття, задачі.

Об'єкти моніторингу. Сфери використання. Сутність моніторингу в окремих сферах діяльності. Ієрархія систем моніторингу. Функції, задачі та принципи. Етапи створення та використання.

Розділ 2. Системи обробки даних реального часу – загальні положення, особливості функціонування систем реального часу (СРЧ).

Визначення СРЧ та особливості функціонування. Класифікація СРЧ. Загальна структура СРЧ.

Типи операційних систем для СРЧ. Засоби організації задач та процесів. Алгоритми планування задач та завдань у СРЧ.

РОЗДІЛ 3. Апаратні засоби СРЧ та інтерфейси.

Пристрої зв'язку з об'єктом. Інтерфейси. Засоби обчислювальної техніки. Приклад апаратних засобів системи моніторингу об'єктів в державній системі моніторингу навколишнього середовища.

РОЗДІЛ 4. Програмні засоби СРЧ.

Засоби розробки компонентів управління багатопотоковими програмними системами.

Методи дослідження механізмів планування ресурсів. Моделі оцінювання механізмів синхронізації. Засоби проектування компонентів системи СРЧ. Технологія UML.

Відладка програмних систем реального часу. Проблеми організації ефективного процесу розробки програмного забезпечення. Надійність та якість програмного забезпечення. Засоби активного налагодження. Засоби моніторингу. Особливості налагодження багато платформних розподілених систем.

РОЗДІЛ 5. Приклади типових систем реального часу.

Стандарти операційних системи реального часу. Спеціалізовані СРЧ. Системи СРЧ на базі типових ОС. Системи СРЧ на базі портативних пристроїв. Стандарти: SCEPTRE, POSIX, DO-178B, ARINC-653, OSEK. Стандарти безпеки та варіанти налаштувань.

4. Навчальні матеріали та ресурси

Основна література

1. Гома Х. UML. Проектирование систем реального времени, параллельных и распределенных приложений: Пер. с англ. - М.: ДМК Пресс, 2011. - 704 с.: ил.
2. В.Г. Зайцев, Є.І. Цибаєв. Комп'ютерні системи реального часу. Навчальний посібник. Київ, «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2019 р. 162 с.
3. Jane W. S. Liu. Real-Time Systems 1st Edition. Published by PEARSON INDIA, 2000. 576 p. Режим доступу: <https://dokumen.tips/documents/jane-w-s-liu-real-time-systems.html?page=1>
4. Творошенко І. С. Конспект лекцій з дисципліни «Геоінформаційні системи в задачах моніторингу» для студентів 1 курсу денної форми навчання спеціальності 193 – Геодезія та землеустрій спеціалізації (освітньої програми) «Геоінформаційні системи і технології» / І. С. Творошенко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 55 с.

5. Галіцин В.К. Системи моніторингу : навч. посіб. / В. К. Галіцин, О.П. Суслов, Н. К. Самченко; Держ. ВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". Київ : КНЕУ, 2015. 408 с. Режим доступу: <https://posibniki.com.ua/catalog-sistemi-monitoringu>
6. Пітух І. Р. Концепція синтезу теорії, методів і засобів інформаційно-діалогової взаємодії компонент інтерактивних розподілених комп'ютерних систем. Науковий вісник НЛТУ України. 2022, т. 32, № 2. С. 68–75. Режим доступу: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2022/32_2/13.pdf
7. Климентьев К.Е. Системы реального времени: обзорный курс лекций / К.Е. Климентьев. - Самара: Самар, гос. аэрокосм, ун-т., 2008. - 52 с. Режим доступу: <http://repo.ssau.ru/bitstream/Uchebnye-posobiya/Sistemy-realnogo-vremeni-67678/1/rts2008.pdf>
8. Николайчук Я.М., Возна Н.Я., Пітух І.Р. Проектування спеціалізованих комп'ютерних систем./Навчальний посібник/- Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2010.- 392 с. Режим доступу: http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/nikolaychuk.pdf
9. Авраменко В.С., Авраменко А.С. Проектування інформаційних систем: навчальний посібник / Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2017. – 434 с.:
10. Гриценко Ю.Б. Системы реального времени: Учебное пособие. — Томск: Томский университет систем управления и радиоэлектроники, 2017. — 253 с. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/16875863/>

Додаткова література

11. Радовенчик В. М., Іваненко О. І., Крисенко Т. В., Радовенчик Я. В. Системи моніторингу якості повітря в м.Києві // Вісник НТУ України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Серія «Хімічна інженерія, екологія та ресурсозбереження». 2022. №1 (21), с.70-79. Режим доступу: <http://www.ukranalyt.com.ua/st1u.htm>
12. Караман Д. Г. «Системы сбора данных и диспетчерского контроля на предприятиях»: учебн.пособ./НТУ «ХПИ», г.Харьков, 2006, 71 с. Режим доступу: http://web.kpi.kharkov.ua/auts/wp-content/uploads/sites/67/2017/02/PLCCS_Dudnik_posobie_SCADA2.pdf
13. А. Л. Перекрест, Се. С. Романенко, М. А. Куц-Журко. Реалізація розподілених систем температурного моніторингу та управління теплоспоживанням групи будівель// Інженерні та освітні технології. 2015. № 2 (10).с.37-50. Режим доступу: http://eetecs.kdu.edu.ua/2015_02/EETECs2015_0203.pdf
14. Francisco José Gimeno-Sales, Salvador Orts-Grau, Alejandro Escribá-Aparisi and other. PV Monitoring System for a Water Pumping Scheme with a Lithium-Ion Battery Using Free Open-Source Software and IoT Technologies// Sustainability 2020, 12, 28 p. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/347789109_PV_Monitoring_System_for_a_Water_Pumping_Scheme_with_a_Lithium-Ion_Battery_Using_Free_Open-Source_Software_and_IoT_Technologies
15. Nasser Hosseinzadeh, Ahmed Al Maashri, Naser Tarhuni, Abdelsalam Elhaffar and Amer Al-Hinai. A Real-Time Monitoring Platform for Distributed Energy Resources in a Microgrid—Pilot Study in Oman//Electronics 2021, 10, 1803. <https://doi.org/10.3390/electronics10151803>

Навчальний контент

5. Методика опанування навчальної дисципліни (освітнього компонента)

№ з/п	Назва теми лекції та перелік основних питань
Розділ 1. Моніторинг. Загальні положення, терміни, поняття, задачі	
Тема 1.1 – Вступ. Предмет і задачі дисципліни. Терміни і поняття	
1	Історія виникнення терміну, визначення поняття. Сфери використання. Сутність моніторингу в окремих сферах діяльності. Функції, задачі та принципи. Етапи створення та використання.
Тема 1.2 – Ієрархія систем моніторингу/управління. Поняття об'єкти моніторингу	

2	Об'єкти моніторингу. Стаціонарні, квазістаціонарні, нестаціонарні об'єкти моніторингу. Ієрархія систем моніторингу. Об'єкти керування, об'єкти управління.
Розділ 2. Системи обробки даних реального часу. Загальні положення, особливості функціонування систем реального часу	
Тема 2.1 – Системи реального часу (СРЧ) та вбудовані системи	
3	Поняття систем реального часу. Цифрове керування. Ієрархія систем керування. Багатошвидкісні системи. Типи програм реального часу.
Тема 2.2 – Побудова системи реального часу	
4	Архітектурна модель СРЧ. Керуючі програми та їх компоненти. Приклади задач для СРЧ.
Тема 2.3 – Планування в СРЧ	
5	Підходи до планування в реальному часі. Терміни та основні положення. Еталонна модель. Витісняючі та невитісняючі задачі. Основні параметри завдань.
Тема 2.4 – Статичне та динамічне планування в СРЧ. Теореми планування.	
6	Статичне планування. Різновиди планувальників з динамічними пріоритетами. Теорема про верхню межу коефіцієнту використання ЦП. Теорема про час завершення. Суворе формулювання теореми про час завершення. Планування аперіодичних задач. Узагальнена теорема про верхню межу коефіцієнта використання.
Тема 3. Апаратні засоби СРЧ та інтерфейси	
Тема 3.1 – Операційні системи реального часу (ОСРЧ)	
7	Типи ОСРЧ. Основні характеристики. Галузі застосування.
Тема 3.2 – Пристрої зв'язку з об'єктом. Інтерфейси.	
8	Апаратні засоби СРЧ. Пристрої зв'язку з об'єктом. Інтерфейси. Засоби обчислювальної техніки.
Тема 3.3 – Апаратні засоби системи моніторингу об'єктів в державній системі моніторингу навколишнього середовища.	
9	Приклад апаратних засобів системи моніторингу об'єктів в державній системі моніторингу навколишнього середовища міста Києва.
Розділ 3. Апаратні засоби СРЧ та інтерфейси.	
Тема 3.1 – Засоби розробки компонентів управління багатопотоковими програмними системами.	
10	Вимоги до операційних системи реального часу (ОСРЧ). Приклади ОСРЧ. Мови програмування. SCADA-системи.
Тема 3.2 – Проектування системи реального часу	
11	Засоби проектування компонентів системи СРЧ. Технологія UML.
Тема 3.3 – Приклади проектування СРЧ	
12	Постановка задачі. Опис системи. Опис компонентів. Вибір частоти опитувань. Оцінка похибки регулювання. Регулювання параметрів технологічного процесу. Алгоритми збирання даних та їх обробки.
Розділ 4. Приклади типових систем реального часу	
Тема 4.1 – Стандарти ОСРЧ.	
13	Стандарти: SCEPTRE, POSIX, DO-178B, ARINC-653, OSEK. Стандарти безпеки та варіанти налаштувань
Тема 4.2 – Огляд ОСРЧ.	
14	LinuxOS, OS-9, VxWorks, SoftKernel, CHORUS, pSOS, OC2000, QNX, спеціалізовані ОСРЧ
Тема 4.3 – Спеціалізовані СРЧ.	
15	Класифікація комп'ютерних систем в залежності від способу опрацювання даних та інформаційних потоків. Проектування спеціалізованих комп'ютерних систем (СКС). Архітектура СКС.
Тема 4.4 – Стратегія, критерії ефективності та закони доцільності проектних рішень СКС	
16	Рух даних в СКС. Стратегія проектування. Закони доцільності проектних рішень.
Тема 5. Приклади моніторингу та управління групою енергетичних об'єктів	
17	Систем температурного моніторингу та управління теплоспоживанням групи будівель
18	Система контролю сонячної електростанції, насосів та системи акумуляторів

Лабораторні роботи N	Назва лабораторних робіт	Кільк. ауд.год
1	Проектування систем реального часу. Розробити архітектуру процесів для системи керування, що збирає дані датчиків, які вимірюють параметри технологічного процесу	4
2	Планування завдань з часовими обмеженнями	4

3	<i>Підбір апаратних засобів системи моніторингу теплотехнічної установки</i>	4
4	<i>Розробка модульної архітектури та алгоритмів роботи автоматизованої системи моніторингу мережі енергетичних об'єктів</i>	4
5	<i>Модульна контрольна робота</i>	2

6. Самостійна робота студента

№ з/п	Назва теми, що виноситься на самостійне опрацювання
1	<i>Розглянути системи реального часу як системи автоматизованого управління.</i>
2	<i>Архітектура OPC</i>
3	<i>SCADA системи різних виробників</i>
4	<i>Організація операційних систем реального часу</i>
5	<i>Практика застосування UML</i>
6	<i>Структурний аналіз і проектування інформаційних систем</i>
7	<i>Мікроядро ОС QNX Neutrino</i>
8	<i>Приклад розосередженої системи автоматизації виробництва</i>
9	<i>Система моніторингу розподіленої генерації електричної енергії</i>

Під час навчання застосовується пояснювально-ілюстративний, частково-пошуковий, репродуктивний, проблемний, дослідницький методи.

Політика та контроль

7. Політика навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Відвідування лекційних та лабораторних занять є обов'язковим за винятком поважних причин (хвороби, форс-мажорних обставин).

В разі пропущення занять з поважних причин викладач надає можливість студенту виконати усі або деякі лабораторні завдання (винятком є виконання деяких завдань у зв'язку із закінченням навчального процесу).

Протягом семестру студенти:

- виконують та захищають лабораторні роботи у відповідні терміни,
- пишуть модульну контрольну роботу,
- повинні позитивно закрити дві атестації,
- по закінченні навчального процесу складають залік.

8. Види контролю та рейтингова система оцінювання результатів навчання (PCO)

Рейтинг студента з кредитного модуля складається з балів, що він отримав за наступні види навчальної діяльності:

1. Участь у бліцопитуванні на лекціях.
2. Виконання лабораторних робіт.
3. Написання контрольної роботи (МКР).

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання

1. Участь у бліцопитуваннях на лекціях

На лекціях може бути проведено бліцопитування студентів. Такі опитування проводяться на довільних лекціях 5 разів протягом семестру, наприкінці лекції. Ваговий бал за вірну відповідь - 4. Максимальна кількість балів, що може отримати кожен студент за семестр - 20.

2. Виконання лабораторних робіт

Оцінювання лабораторних робіт:

- якщо робота виконана не самостійно та простежується не індивідуальне виконання то знімається 50% від максимальної кількості балів;
- якщо в програмі не витримані основні правила створення програмних продуктів (модульність,

дружній інтерфейс, наявність коментарів та т.п.) знімається 5%.

- Критерії нарахування балів за виконання лабораторних робіт.

Ваговий бал за виконання завдань лабораторних робіт складає 15 балів. Максимальна кількість балів за всі завдання дорівнює $15 \text{ балів} \times 4 = 60 \text{ балів}$.

Виконання кожного завдання оцінюється за наступними критеріями:

1. правильність отриманих результатів – від 1 до 12 балів;
2. зручний інтерфейс користувача – 1 бал;
3. інтерактивне введення параметрів методу – 1 бал;
4. динамічні зміни на екрані – 1 бал;

Мінімальна кількість для зарахування лабораторної роботи складає 9 балів (60%)

3. Модульна контрольна робота

На останньому лабораторному занятті проводиться модульна контрольна робота: максимальний ваговий бал – 20.

Оцінювання модульної контрольної роботи виконується наступним чином:

- якщо на всі питання дані повні та чітко аргументовані відповіді, контрольна виконана охайно, з дотримання основних правил, то виставляється 90-100% від максимальної кількості балів.

- якщо методика виконання запропонованого завдання розроблена вірно, але допущені неprincipові помилки у теоретичному описі або розрахунках, то виставляється 75-90% від максимальної кількості балів.

- від 7 до 12 балів нараховується, якщо методика виконання завдання розроблена в основному вірно, але допущені деякі з наступних помилок: помилки у представленні вихідних даних, не обґрунтовані теоретичні рішення, помилки у методиці розрахунків.

- нижче 7 балів нараховується, якщо завдання не виконане або допущені грубі помилки.

За результатами навчальної роботи за перші 7 тижнів «ідеальний студент» має набрати 36 балів. На першій атестації (8-й тиждень) студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг не менш ніж 18 балів.

За результатами 13 тижнів навчання «ідеальний студент» має набрати 72 балів. На другій атестації (14-й тиждень) студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг не менш ніж 36.

Максимальна сума балів складає 100. Необхідною умовою допуску до заліку є позитивна оцінка з модульної контрольної роботи та здача 60% лабораторних робіт (комп'ютерних практикумів). Для отримання заліку з дисципліни "автоматом" потрібно мати рейтинг не менш ніж 60 балів, а також зараховану модульну контрольну та здані принаймні 60% комп'ютерних практикумів. Студенти, які наприкінці семестру мають рейтинг менш 60 балів, а також ті, хто хоче підвищити оцінку у системі ECTS, виконують залікову контрольну роботу. При цьому до балів з модульної контрольної роботи додаються бали за залікову контрольну роботу і ця рейтингова оцінка є остаточною. Контрольне завдання цієї роботи складається з чотирьох питань розділів робочої програми.

Кожне запитання оцінюється з 20 балів:

– «відмінно», повна відповідь – 20-18 балів;

– «добре», достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації, або незначні неточності) – 17-15 балів;

– «задовільно», неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації та деякі помилки) – 14-12 балів;

– «незадовільно», незадовільна відповідь – 0 балів.

Сума балів: за кожне з чотирьох запитань залікової контрольної роботи та модульної контрольної роботи переводиться до залікової оцінки згідно з таблицею:

Шкала оцінювання

<i>Бали (RD)</i>	<i>Традиційна оцінка</i>
<i>95..100</i>	<i>Відмінно</i>
<i>85...94</i>	<i>Дуже добре</i>
<i>75...84</i>	<i>Добре</i>
<i>65...74</i>	<i>Задовільно</i>
<i>60...64</i>	<i>Достатньо</i>
<i>RD<=60</i>	<i>Незадовільно</i>
<i>RD < 40 або не виконані інші умови допуску до екзамену</i>	<i>Не допущений</i>

Робочу програму навчальної дисципліни (силабус):

Складено професором Кафедри ЦТЕ, д.т.н., П'яних Костянтином Євгеновичем

Ухвалено кафедрою ЦТЕ (протокол № 1 від 01.07.22)

Погоджено Методичною комісією НН ІАТЕ ім. Ігоря Сікорського (протокол № 10 від 04.07.22)